ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ (ЗА ВИДАМИ ДІЯЛЬНОСТІ)

УДК 330.34

DOI: <https://doi.org/10.54929/pmt-issue2-2021-4>

СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЇ «РЕСУРСИ»: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

THE ESSENCE OF THE CATEGORY “RESOURCES”: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

Михайловська О. В.

доктор наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри публічного управління
та менеджменту організацій,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
ORCID ID: 0000-0002-7682-2292

Olena Mykhailovska

Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Public
Administration and Organizations' Management,
Chernihiv Polytechnic National University

*У статті схарактеризовані різні підходи до трактування категорії «ресурси». Досліджена теоретична та практична проблематика місця та ролі ресурсів в господарській діяльності підприємств. Окреслено історію тлумачення сутності категорії «ресурси» і факторів їхньої здатності приносити прибуток. Наголошено на необхідності пошуку шляхів для підвищення ефективності використання обмежених ресурсів. Встановлено, що сьогодні актуальними залишаються питання недосконалості системи управління та використання власного ресурсного потенціалу галузей національного господарства. Зазначено, що основний зміст визначень науковців щодо ресурсів співпадає, але існують деякі відмінності в описі структури складових елементів. Підкреслено, що ефективність функціонування та розвитку підприємств досягається через оптимізацію складу і обсягів ресурсів, що формують фактори виробництва. З'ясовано, що категорію «ресурси» необхідно розглядати в різних напрямках (як загальна категорія, як загальноекономічну категорію; як категорію виробничо-господарської діяльності суб'єктів господарювання). Встановлено, що видів ресурсів існує безліч, що породжує класифікаційну проблему. Розкрито сутність природних, матеріальних, трудових та фінансових ресурсів. Констатовано, що ресурси як категорія виробничо-господарської діяльності – це всі блага, що надходять до системи забезпечення та, в разі потреби, перетворюються у фактори виробництва й, трансформуючись, надходять до системи споживання задля задоволення потреб споживачів та досягнення ефективності функціонування виробничо-господарських структур. Встановлено взаємозв'язок: «ресурси – ресурси економічні – фактори виробництва». Доведено, що діяльність, заснована на економічних ресурсах відіграє ключову роль в діяльності підприємств. **Ключові слова:** ресурси, економічні ресурси, фактори виробництва, підприємство, виробничо-господарська діяльність.*

В статье охарактеризованы разные подходы к трактовке категории «ресурсы». Исследована теоретическая и практическая проблематика места и роли ресурсов в хозяйственной деятельности предприятий. Обозначена история толкования сущности категории «ресурсы» и факторов их способности приносить прибыль. Отмечена необходимость поиска путей для повышения эффективности использования ограниченных ресурсов. Установлено, что сегодня актуальны вопросы несовершенства системы управления и использования собственного ресурсного потенциала отраслей национального хозяйства. Отмечено, что основное содержание определений ученых относительно ресурсов совпадает, но существуют некоторые отличия в описании структуры составляющих элементов. Подчеркнуто, что эффективность функционирования и развития предприятий достигается за счет оптимизации состава и

объемов ресурсов, формирующих факторы производства. Выяснено, что категорию «ресурсы» необходимо рассматривать по разным направлениям (как общая категория, как общеэкономическая категория; как категория производственно-хозяйственной деятельности субъектов хозяйствования). Установлено, что видов ресурсов существует множество, что порождает классификационную проблему. Раскрыта сущность природных, материальных, трудовых и финансовых ресурсов. Констатировано, что ресурсы как категория производственно-хозяйственной деятельности – это все блага, которые поступают в систему обеспечения и, в случае необходимости, превращаются в факторы производства и, трансформируясь, поступают в систему потребления для удовлетворения потребностей потребителей и достижения эффективности функционирования производственно-хозяйственных структур. Установлена взаимосвязь: «ресурсы – ресурсы экономические – факторы производства». Доказано, что деятельность, основанная на экономических ресурсах, играет ключевую роль в деятельности предприятий. **Ключевые слова:** ресурсы, экономические ресурсы, факторы производства, предприятие, производственно-хозяйственная деятельность.

*The article describes different approaches to the interpretation of the category "resources". Theoretical and practical issues of the place and role of resources in the economic activity of enterprises are studied. The history of interpretation of the essence of the category "resources" and the factors of their ability to make a profit is outlined. Emphasis is placed on the need to find ways to improve the use of limited resources. It is established that today the issues of imperfection of the management system and the use of own resource potential of the national economy remain relevant. It is noted that the main content of the definitions of scientists on resources coincides, but there are some differences in the description of the structure of the constituent elements. It is emphasized that the efficiency of operation and development of enterprises is achieved through the optimization of the composition and volume of resources that shape the factors of production. It was found that the category of "resources" should be considered in different directions (as a general category, as a general economic category; as a category of production and economic activities of economic entities). It is established that there are many types of resources, which creates a classification problem. The essence of natural, material, labor and financial resources is revealed. It is stated that resources as a category of production and economic activity are all goods that enter the supply system and, if necessary, are transformed into factors of production and, transforming, enter the consumption system to meet consumer needs and achieve efficiency of production and economic structures. The relationship is established: "resources - economic resources - factors of production". It is proved that activities based on economic resources play a main role in the activities of enterprises. **Key words:** resources, economic resources, factors of production, enterprise, production and economic activity.*

Постановка проблеми. Постановка загальної проблематики ресурсовикористання пов'язана з питанням як філософського, теоретико-методологічного, так і прикладного характеру. Розвиток господарюючих суб'єктів повинен бути забезпечений всіма факторами виробництва певної кількості і якості, а саме: організаційними заходами, трудовими, матеріальними, інформаційними, інвестиційними та іншими ресурсами. Водночас ефективне функціонування національної економіки можливе лише на основі цілісного, взаємоузгодженого та збалансованого розвитку всіх підсистем, галузей та секторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні в теоретичному і в практичному аспектах актуалізується питання пошуку шляхів підвищення ефективності використання обмежених ресурсів. Ресурсне забезпечення економічних систем широко досліджене у працях зарубіжних та вітчизняних економістів, таких як: Л. Абалкін, О. Алимов, О. Амоша, О. Кузьмін, В. Микитенко, К. Миско, С. Мочерний, С. Покропивний, О. Царенко, Л. Шостак та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Сьогодні найгострішими проблемами сучасної практики в Україні для будь-якої галузі національного господарства визнані: обмежені можливості ресурсного забезпечення, неефек-

тивне використання матеріальних ресурсів, необхідність побудови адаптивної системи управління на основі новітніх інформаційних технологій. Незважаючи на наявність теоретичних розробок, питання регулювання ресурсного забезпечення господарюючих суб'єктів залишаються недостатньо науково обґрунтованими та не знайшли повного висвітлення у науковій літературі, а недосконалість системи управління та використання власного ресурсного потенціалу галузей національного господарства потребують подальших досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є розкриття теоретичного змісту категорії «ресурси» та визначення їх ролі у процесі виробничо-господарської діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, ефективність функціонування та розвитку підприємств досягається через оптимізацію складу і обсягів ресурсів, що формують фактори виробництва. Сукупність ресурсів підприємств створює базу для формування ефективного ресурсного забезпечення. Тож, для подальшого дослідження важливо з'ясувати, що варто розуміти під категорією «ресурси» (табл. 1). Слід відзначити, що сучасна система поглядів стосовно категорії «ресурс» дуже широка. Найчастіше дана категорія згадується в джерелах соціально-економічної спрямованості. На думку Ю. Дерев'я-

нення її необхідно розглядати в трьох напрямках: ресурс як загальна категорія, що має іноземне походження; ресурс як категорія загальноеконо-

мічна чи соціально-економічна; ресурс як категорія виробничо-господарської діяльності суб'єктів господарювання [1].

Таблиця 1

Система визначень стосовно категорії «ресурси»

	Визначення	Джерело
Ресурси	(франц. <i>resource</i> – допоміжний засіб) розглядаються як цінності, засоби, можливості, грошові засоби, джерела доходів, які є фактором внутрішніх резервів економічного розвитку організації за умови їх ефективного використання, що дозволяє забезпечити не тільки потреби організації, але й суспільства.	[2]
	розглядаються як запаси, засоби, джерела та можливості, якими можна скористатись в разі потреби, чи які є в наявності для використання на випадок необхідності.	[3, 4]
	(латин. <i>resurgo</i> – підіймаюсь виникаю, поновлююсь знову) це природні, сировинні, матеріальні, трудові, фінансові цінності, які можуть бути використані у разі виникнення потреби для створення товарів, надання послуг, одержання додаткової вартості	[5]
	матеріальні та інформаційні об'єкти, джерела і передумова отримання необхідних людям матеріальних і духовних благ, які можна використовувати та реалізовувати при існуючих технологіях і соціально-економічних відносинах. Виділені наступні групи природних ресурсів: 1) необмежені та обмежені ресурси; 2) поновлювані та не поновлювані; 3) матеріальні та інформаційно-духовні.	[6]
	засоби, можливості, цінності, запаси фірми, джерела її прибутків, які забезпечують стабільну роботу фірми по основним видам її діяльності і отримання прибутку	[7]
	основні елементи виробничого потенціалу, які має розпорядженні система і які використовуються для досягнення цілей економічного розвитку	[8]
	це будь-яка субстанція, що здатна завдяки своєму енергоінформаційному потенціалу задовольнити потреби людства (у тому числі будь-яких відкритих стаціонарних систем)	[1]

Джерело: складено автором на основі [1-8]

Ресурси можна розглядати як економічні, якщо вони забезпечують майбутній економічний ефект у результаті здійснення господарської діяльності, що можливо під час виконання таких умов: ресурси є грошовими коштами або легко можуть бути перетворені у грошові кошти; ресурси є товарами, які передбачається продати й отримати за них грошові кошти; ресурси будуть використані у майбутній господарській діяльності, яка призведе до надходження грошових коштів. Зазначимо, що головний зміст визначень науковців щодо економічних ресурсів в основному співпадає, існують лише деякі відмінності в описі структури складових елементів.

Історія тлумачення сутності категорії «ресурси» і факторів їхньої здатності приносити прибуток починається з Аристотеля, який вважав працю одним з основних економічних ресурсів. Подібний підхід розділяла і перша економічна школа в світі – меркантилізм. Школа фізіократів надавала особливого значення землі як економічному ресурсу. Адам Сміт розглядав такі економічні ресурси як праця, земля і капітал. Англійський економіст Альфред Маршалл запропонував додати четвертий фактор – підприємницькі здібності. Сучасні економісти вважають, що на даний час за значимістю в якості фактору економічного зростання лідируючу позицію займає фактор «знання» («технологія», «науково-технічний прогрес», «наука», «інформація»).

Загальновідомо, що видів ресурсів існує безліч, тому вчені вдаються до виділення деяких

типів ресурсів і до вивчення цих типів, а не всіх ресурсів, які входять до них. Це одна з причин того, що класифікаційна проблема визнається надто важливою для управлінської науки. Класифікації ресурсів, що запропонували Г. Атаманчук, В. Бабаєв, І. Бажін, О. Длігач, В. Козбаненко стосуються системи управління в цілому. Крім того, вони ґрунтуються на типології ресурсів з точки зору напрямів їх використання, а не на особливостях внутрішньої будови та специфіці володіння ресурсами в різноманітних формах. Підходи до класифікації ресурсів як інструментів використання інших видів ресурсів (О. Аврамова, Д. Ковалевич) базуються на їх систематизації як основних засобів реалізації потреб, акцентуючи увагу на джерелах їх формування.

У загальному виді економічні ресурси – це ті природні й соціальні сили, що можуть бути залучені у виробництво, у процес створення товарів, послуг та інших цінностей. В економічній науці ресурси найчастіше поділяють на чотири групи: природні, матеріальні, трудові та фінансові. Загалом, це ті блага, котрі використовують для виробництва інших благ, тому деякі науковці використовують наступні терміни: «виробничі ресурси», «виробничі фактори», «фактори виробництва», «фактори економічного зростання».

Разом з тим, слід детальніше розглянути ресурси як категорію виробничо-господарської діяльності підприємств, оскільки підприємство є складовою системи національної економіки, а виробничо-економічна діяльність будь-якого

підприємства починається з формування виробничих ресурсів в натуральній та грошовій формах. Під ресурсами підприємств розуміють сукупність засобів, запасів, джерел, предметів і засобів праці, що мають у наявності у підприємства і можуть бути мобілізованими і приведеними в дію, а також використаними для досягнення цілей [9]. Мати достатні ресурси для підприємств означає мати у своєму розпорядженні необхідні можливості за певних умов для свого розвитку і нормального функціонування відповідно до поставленої мети. Економічні ресурси господарських формувань також визначають як активи.

В. Ковальов визначає сукупність ресурсів як матеріально-технічну базу (довгострокові ресурси, обумовлені сутністю технологічного процесу), оборотні активи (активи, що забезпечують виконання технологічного процесу), трудові ресурси і фінансові ресурси.

І. Балабанів до ресурсів підприємств відносить технічні, технологічні, трудові, просторові (територія, приміщення, комунікації), фінансові ресурси і можливості.

А. Терехов згрупував основні ресурсні складові, без яких неможливо упорядкувати та здійснити будь-яку господарську діяльність: інформація, засоби праці, трудові, фінансові, земельні, організаційні, науково-технічні або інтелектуальні ресурси та предмети праці.

У сучасних теоріях управління виділяють чотири основних типи ресурсів: вхідні – основні та допоміжні матеріали, енергія та послуги; будівлі та обладнання; фінанси і трудові ресурси, основну частину яких використовують для отримання інших ресурсів; інформація як особливий вид ресурсів, яка необхідна для ефективного управління.

Вітчизняна ресурсна концепція підприємства розглядає практично такі ж види ресурсів, вносячи лише деяку диференціацію: матеріально-технічні, технологічні, просторові, кадрові, організаційно-інформаційні, соціально-правові, фінансово-економічні, ресурси організаційної структури системи управління [10]. Отже, у науковій літературі немає однозначної думки щодо структури ресурсів. Водночас науковці найчастіше досліджують наступні їх види: природні, матеріальні, нематеріальні, трудові, фінансові, інформаційні.

Під природними ресурсами маються на увазі досліджені, розвідані й добуті природні багатства, які використовуються у виробничо-господарській діяльності [11]. До них відносяться: земля та її надра, водні й рослинні ресурси, ресурси атмосфери. Матеріальні ресурси – це ресурси в натурально-речовій формі, які використовуються у виробничій (господарській) діяльності, тобто всі створені людьми засоби виробництва (предмети праці (сировина, матеріали) і засоби праці (речі, за допомогою яких людина впливає на предмет

праці). До їхнього складу входять основні фонди та частка обігових фондів. Нематеріальні ресурси – об'єкти промислової та інтелектуальної власності, здатні приносити користь тривалий час: гудвіл, ноу-хау, патенти, винаходи тощо. Трудові ресурси підприємств – сукупність зайнятих на підприємствах за основною та допоміжною діяльністю. Фінансові ресурси – сукупність грошових коштів та надходжень, які є в розпорядженні виробничо-господарських структур для виконання фінансових зобов'язань, інвестування у виробництво та стимулювання працівників. Інформаційний ресурс – сукупність документів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо) [12]. Для ефективного здійснення господарської діяльності слід визначити й організувати численні взаємопов'язані види діяльності, у яких використовуються різні ресурси. Управління окремими видами діяльності або операціями забезпечує належне цілеспрямоване перетворення ресурсів. Часто один ресурс або їхня сукупність є результатом однієї операції, і при цьому вона виступає ресурсом для іншого процесу.

У процесі здійснення організацією господарсько-фінансової діяльності її ресурси взаємодіють та приносять при цьому відповідний результат у вигляді виробничої продукції, послуг, доходів, прибутку та ін. Дані результати є основою економічного зростання [12]. Отже, ресурси як категорії виробничо-господарської діяльності – це всі блага, що надходять до системи забезпечення та, в разі потреби, перетворюються у фактори виробництва й, трансформуючись, надходять до системи споживання задля задоволення потреб споживачів та досягнення ефективності функціонування виробничо-господарських структур.

Висновки. Проведене дослідження існуючих визначень категорії «ресурси» та складу різних видів ресурсів дає підстави встановити наступний взаємозв'язок: «ресурси – ресурси економічні – фактори виробництва». Враховуючи вищевикладене, можна стверджувати, що діяльність, заснована на економічних ресурсах відіграє ключову роль в діяльності підприємств. Без раціональної ресурсної системи результативність та ефективність будуть знаходитись на більш низькому рівні. Економіка ресурсів полягає в залученні необхідних і достатніх ресурсів для досягнення поставлених цілей, з'єднанні їх у виробничу силу, обґрунтованому та збалансованому розподіленні між основними напрямками діяльності для отримання доходів, що перевищують витрати на ресурси. Окрім цього, ресурсна база повинна формуватися і розвиватися з урахуванням стратегічних цілей, а не поточного моменту, оскільки тактичний підхід підвищує фактичні витрати. Водночас оптимальна експлуатація ресурсів виражається в максимізації доходів над витратами ресурсів або в ефективності діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дерев'янюк Ю. М. Наукові підходи до визначення категорії «ресурс». *Механізм регулювання економіки*. 2009. № 1. С. 160-165.
2. Большая Советская энциклопедия. Т. 20. М. : Просвещение, 1977. 428 с.
3. Библик С. П., Сютя Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання. За ред. С. Я. Єрмоленко. Харків: Фоліо, 2006. 623 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови. [уклад. і голов. ред. Бусел В. Т.]. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
5. Енциклопедія: бізнесмена, економіста, менеджера. За ред. Р. Дяківа. К.: Міжнародна економічна фундація, 2000. 654 с.
6. Новицький В. Є. Економічні ресурси цивілізаційного розвитку : Навч. посіб. К.: НАУ, 2004. 268 с.
7. Райсберг Б. А., Лозовський Л. Ш., Стародубцева Е. Б. Современный экономический словарь. 2-е изд., испр. М.: Инфра-М, 1999. 479 с.
8. Економічна енциклопедія: В 3-х т. / Під. ред. Б. Д Гаврилишина. К.: Академія, 2002. Т. 3. 951 с.
9. Солдатов В. Стратегическое управление ресурсами бизнеса. URL: http://www.vsoldatov.com/2009/09/blog-post_901.html
10. Бузько І. Р., Дмитренко І. Е., Сущенко Е. А. Стратегический потенциал и формирование приоритетов в развитии предприятий : монография. Алчевск: Восточноукр. нац. ун-т им. В. Даля, ДГМІ, 2002. 216 с.
11. Фактори виробництва у світовому господарстві URL: <http://www.bookz.com.ua/3/5.htm>
12. Підлісецький Г. М. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємств. *Економіка АПК*. 2008. № 5. С. 65–66.
13. Михайловська О. В., Сахно Є. Ю., Ткаленко Н. В. *Ресурсно-інформаційне забезпечення видавничо-поліграфічної галузі України: проблеми та перспективи : монографія*. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2016. 164 с.

REFERENCES:

1. Derevianko, Yu. M. (2009). Naukovi pidkhody do vyznachennia katehorii «resurs». [Scientific approaches to defining the category «resource»]. *Mekhanizm rehulivannia ekonomiky – The mechanism of economic regulation*. No. 1. 160-165. (in Ukrainian).
2. Bolshaia Sovetskaia entsyklopedyia [The Great Soviet Encyclopedia]. (1977). T. 20. Moskow. : Prosveshcheny. 428. (in Russian).
3. Bybyk, S. P., Siuta, H. M. (2006) *Slovyk inshomovnykh sliv: tлумachennia, slovotvorennia ta slovovzhivannia. [Dictionary of foreign words: interpretation, word formation and word usage]*. [Yermolenko, S. Ya. (e.d.)]. Kharkiv: Folio. 623. (in Ukrainian).
4. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] (2003). [Busel, V. T. (e.d.)]. Irpin : VTF «Perun». 1440. (in Ukrainian).
5. *Entsyklopediia: biznesmena, ekonomista, menedzhera [Encyclopedia: businessman, economist, manager]* (2000). [Diakiva R. (e.d.)]. Kyiv: Mizhnarodna ekonomichna fundatsiia. 654. (in Ukrainian).
6. Novytskyi, V. Ye. (2004) *Ekonomichni resursy tsyvilizatsiinoho rozvytku. [Economic resources of civilizational development]* : Navch. posib. Kyiv.: NAU. 268. (in Ukrainian).
7. Raisberh, B. A., Lozovskyi, L. Sh., Starodubtseva, E. B. (1999) *Sovremennyy ekonomicheskyy slovar. [Modern economic dictionary]*. 2-e izd.. Moskow.: Ynfra-M. 479. (in Russian).
8. *Ekonomichna entsyklopediia [Economic Encyclopedia]*. (2002) (Havrylyshyn, B. D. (e.d.)). Kyiv.: Akademiya. T. 3. 951. (in Ukrainian).
9. Soldatov, V. (2009) *Stratehycheskoe upravlenye resursamy byznesa. [Strategic management of business resources]*. (in Russian). URL: http://www.vsoldatov.com/2009/09/blog-post_901.html
10. Buzko, Y. R., Dmytrenko, Y. E., Sushchenko, E. A. (2002) *Stratehycheskyi potentsyal y formyrovanye pryorytetov v razvytyi predpriaty [Strategic potential and formation of priorities in the development of enterprises]: monohrafiya*. Alchevsk: Vostochnoukr. nats. un-t ym. V. Dalia, DHMI. 216. (in Russian).
11. *Faktory vyrobnytstva u svitovomu hospodarstvi. [Factors of production in the world economy]*. (in Ukrainian). URL: <http://www.bookz.com.ua/3/5.htm>
12. Pidlisetskyi, H. M. (2008) *Pidvyshchennia efektyvnosti vykorystannia resursnoho potentsialu pidpriemstv. [Improving the efficiency of resource potential of enterprises]*. *Ekonomika APK – Economics of agro-industrial complex*. No. 5. 65–66. (in Ukrainian).
13. Mykhailovska, O. V., Sakhno, Ye. Yu., Tkalenko, N. V. (2016) *Resursno-informatsiine zabezpechennia vydavnycho-polihrafichnoi haluzi Ukrainy: problemy ta perspektyvy. [Resource and information support of the publishing and printing industry of Ukraine: problems and prospects]: monohrafiia*. Kyiv : Vydavnychiy dim «Kondor». 164. (in Ukrainian).